

ВІДГУК

офіційного опонента ПЕЛЕШЕНКА Юрія Володимировича
на дисертацію (монографію) ТРОФИМУКА Мирослава Степановича
«Латиномовна література України XV-XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за
спеціальністю 10.01.01. – українська література

Дисертація (монографія) М.С. Трофимука, подана на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук, присвячена дослідженню цікавої і мало відомої галузі багатомовного українського письменства кінця XV-XIX ст. – латиномовній літературі.

Рецензована праця є першою в українському літературознавстві, в якій подано комплексний огляд різножанрової латиномовної спадщини тридцяти авторів, що в цей час творили на українських землях. Важливо, що автор принагідно зауважує, що «треба розрізнити поняття «українська латиномовна література» та «латиномовна література України (с.349), адже у першому випадку йде мова про авторів – етнічних українців чи зукраїнізованих, у чийй творчості яскраво виражена українська тематика. Натомість у другому – йдеться про усю сукупність творів латинською мовою, створених в Україні як автохтонними так й іноетнічними авторами, незважаючи на теми, що порушувалися ними.

Отож, у «Вступі» М.С. Трофимук обґрунтовує вибір теми, її актуальність, мету та завдання дослідження, а також робить низку зауважень, що стосуються термінів «неолатиністика», «латиномовна література» тощо.

Перший розділ рецензованої монографії (дисертації) присвячено історії дослідження латиномовної літератури в Україні; окремий підрозділ розповідає про неолатиністичні студії в Білорусі, Польщі та Росії. Дослідник досить детально й кваліфіковано розглядає процес вивчення та перекладу творів, що склалися латинською мовою в Україні XV-XIX ст. Характерно, що М.С. Трофимук помічає один із хронологічно найраніших фактів фіксації

латино- мовної спадщини – публікацію Георгієм Кониським латиномовної поетики Теофана Прокоповича «De arte poetica...» (Могильов, 1786), у додатку до якої було вміщено декілька латиномовних віршів Теофана Прокоповича. Автор також відзначає дослідників, які працювали над різними аспектами рукописних курсів поетики та риторики, зокрема, В.Аскоченського, М.Булгакова, Д.Вишневського, А.Горнфельда, М.Петрова, П. Попова, В. Резанова та ін. при цьому справедливо зауважуючи, що вказані вище вчені «не добачали специфіки творів епохи Бароко» (с.19). Вдалим, на наш погляд, є й опис доробку Івана Франка у галузі неолатиністики.

Необхідно відзначити частину дослідження М.С. Трофимука, де йдеться про постать П. Феденка, публікація яким оригінальних латиномовних текстів під назвою «Ukraina Latina» (Прага, 1937) стала, за влучним висловом автора дисертації (монографії), «апогеєм зацікавлення неолатинською літературою» (с.25) в першій половині ХХ ст. Позитивним виглядає факт публікації передмови до цього рідкісного видання у рецензованій праці.

Загалом перший розділ досить вичерпно передає стан дослідження і перекладу латиномовних текстів в Україні.

У другому розділі монографії (дисертації) М.С. Трофимука зроблено огляд літературного процесу латинською мовою в Україні. Автор не обмежився констатацією самого факту написання того чи іншого твору, а й проаналізував жанрові та ідейно-тематичні особливості віршованих і прозових текстів.

Огляд латиномовних українських поетичних творів дослідник починає з «Прогностичної оцінки 1483 р.» Юрія Дрогобича-Котермака (підрозділ 2.1.). М.С. Трофимук розглядає також творчість Павла Русина, Івана з Туробіна, Юрія з Тичина, Миколи Гусовського, Себастьяна Фабіяна Кленовича.

Автор монографії відзначає жанр того чи іншого твору, зупиняється на сюжеті та особливостях архітекtonіки тексту, фіксує гіпертекстові алюзії

та конкретні запозичення із творів античних авторів. Важливо, що при цитуванні оригінальних текстів поруч подано українські відповідники, а після кожного «літературного портрета» тогочасних авторів вказано прізвища дослідників, що вивчали творчість цих письменників і перекладачів на українську мову.

У наступному підрозділі автор аналізує поетичні твори XVII-XIX ст. Тут вміщено матеріали про Івана Домбровського, Юзефа Бартоломея Зиморовича, Івана Ужевича, Стефана Яворського, Пилипа Орлика, Григорія Сковороди, Івана Фальковського, Василя Довговича та ін. Привертає увагу огляд латиномовної спадщини Теофана Прокоповича. Дисертант уміло аналізує його різножанрову творчість, при цьому підкреслює, що письменник «був майстерним укладачем віршованих творів згідно з теоретичними постулатами, які задекларовані в його поетиці» (с.177). Цілком справедливо М.С. Трофимук зауважив, що в «Похвалі Бористену» Теофана Прокоповича відчувається перегук з основними мотивами «віршованого літопису» «Дніпрові камена» Івана Домбровського. Говорячи про «Елегію про блаженного Олексія» Теофана Прокоповича варто було б зауважити, що в українській традиції цей святий більше відомий як Олексій, чоловік Божий.

Розглядаючи творчий доробок Григорія Сковороди, М.С. Трофимук цілком справедливо зауважує, що в його спадщині «сконцентровано усі риси, знакові для латиномовної мистецької і філологічної традиції» (с.204). Дослідник також зауважує, що Г. Сковорода часто в одному творі використовував кілька мов, або паралельно викладав одну й ту саму тему двома мовами (с.209). Дисертант також помітив, що явище макаронічного фразовжитку було характерною рисою письменників XVI-XVIII ст.

Латиномовна проза XV- XVI ст. представлена в монографії (дисертації) Станіславом Оріховським. Дисертант доволі детально й кваліфіковано аналізує його різножанрову творчість, зокрема, біографії, промови, послання, трактати, памфлети. У тексті рецензованої праці також зазначено, що латиномовні твори письменника містять українізми.

Наступний підрозділ має назву «Епістолярні жанри і похідні: «Епістолії багатомовні» versus офіційний епістолярій».

М.С. Трофимук цілком справедливо твердить, що для епістолярного жанру є характерним «домінування макаронічного фразовжитку» (с.229) і як приклад наводить цитати Димитрія Туптала, Стефана Яворського та інших.

Автор аналізує листи гетьманів Богдана Хмельницького, Івана Виговського до шведського короля Густава Х, Пилипа Орлика, звертає увагу не лише на їхній зміст, а й на стиль і архітектоніку. Характерно, що цей розділ дає чимало цікавих і маловідомих фактів з історії України XVII-XVIII ст. Тут вперше опубліковано переклад «Преамбули», як її називає М.С. Трофимук, до Конституції Пилипа Орлика 1710 р. – «Правдиве повідомлення про козаків і про Київ» та «Повідомлення про Київ». На основі тексту Конституції 1710 р. дисертант стверджує, що у ньому Пилипом Орликом використано «дві основні міфологеми «козацької нації»: релігійну мотивацію «*antemurale*» і секулярне прагнення до незалежності (с.244).

У цьому розділі М.С. Трофимук також розглядає рукописні латиномовні граматики, поетики, риторики, а також робить стислий огляд лексикографічних праць. Серед курсів поетик автор небезпідставно виділяє «Три книги про роетичне мистецтво» Теофана Прокоповича.

Третій розділ «Основні жанри і теми латиномовної літератури України», за словами самого дисертанта, є спробою теоретичного осмислення та узагальнення фактів, викладених у процесі аналізу конкретних творів.

М.С. Трофимук цілком справедливо стверджує, що впродовж XVI ст. основними жанрами віршованої літератури були панегірики епічного плану – поеми більшого обсягу, які можна за тематичними ознаками поділити на п'ять видів: епіталамії, генетліаки, епіцедіони, епітафії. Характерно, що до латиномовних творів додаються грекомовні й слов'яномовні епіграми.

Дисертант також помічає, що деякі твори, зокрема, «Роксоланія» Себастьяна Фабіяна Кленовича «важко піддається жанровій кодифікації».

Автор також вважає, що емблематична поезія разом з епіграмою була «квінтесенцією естетики епохи» (с.290). У розділі також розглянуто фігурні вірші, байка-fabula, «сармен» або «п□снь». Далі автор аналізує прозові жанри латиномовної літератури, які представлені у творчості Станіслава Оріховського: історіографічні твори, біографії, суспільно-політичні, етичні та історико-богословські трактати, полемічні твори, послання, листи. Окреме місце в дисертації займає аналіз Конституції Пилипа Орлика, що синтезував у собі ознаки листів, універсалів і низки документів, що уклалися в гетьманській та полкових канцеляріях. Як зауважує дисертант, латиномовний текст Конституції 1710 р. становить «концентровану прозу, побудовану за всіма канонами фахової латиномовної прози античності» (с.294).

М.С. Трофимук також не приховує й проблем, які стоять перед дослідником жанрів латиномовної літератури України, адже «літературна спадщина латинською мовою нині навіть повністю не кодифікована» (с.295).

У висновках підсуиовано матеріал, викладений у тексті дисертації (монографії), зокрема, з'ясовано функції латиномовної літератури в процесі становлення української літератури ранньомодерного часу. Наприкінці тексту дослідження вміщено «Словничок спеціальних та рідковживаних термінів», який є підмогою для читача, що не є фахівцем в галузі античної літератури та неолатиністики. Разом із тим, на нашу думку, грецькі терміни у ньому варто було б подавати грецькою абеткою, а не латинською.

Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу М.С. Трофимука, все ж необхідно висловити деякі зауваження. У розділі «Історія дослідження латиномовної літератури» не згадано важливу статтю І.Голенищева-Кутузова «Украинский и белорусский гуманизм», вміщену в збірнику цього ж автора «Славянские литературы» (М., 1973). Не можна цілком погодитися з твердженням, що у XVII-XVIII ст. «для християнської літератури властива була церковнослов'янська мова (більш або менш «попсована» впливом народнорозмовної стихії)» (с.227). Насправді для літератури цього часу, яка творилася у межах християнського світогляду, була притаманна творчість як

церковнослов'янською мовою української редакції, так і книжною українською.

На наш погляд, не є точним вживання словосполучення «ренесансно-барокові твори» (с. 277). На с.305 річка «Ister» перекладена як «Дністер», насправді у ті часи так називали Дунай.

Не можна також погодитися із твердженням, що «більшість етнічних українських і білоруських територій до Люблінської унії 1569 р. належали до Великого князівства Литовського (ВКЛ), а після Люблінської унії – до складу Речі Посполитої» (с.348). Адже Білорусь повністю й після Люблінської унії була частиною Великого князівства Литовського, а сама Річ Посполита складалася з двох частин, згаданого ВКЛ та Польського королівства, до складу якого і входила Україна після 1569 р. Так само не є точним визначення щодо заснування ренесансної системи освіти - комплексу «*artium liberalium*» - «семи вільних наук» (с.343). Насправді цей комплекс був характерним ще для пізнього Середньовіччя.

Усі ці зауваження не применшують наукову цінність дисертації (монографії) М.С. Трофимука.

Основні положення дисертації (монографії) апробовані на 33 міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях, а також висвітлені у двох монографіях, 18 статтях, що надруковані в наукових фахових виданнях за переліком ДАК України, 7 –закордонних та 12 додаткових публікацій. Зміст автореферату відповідає змістові дисертації (монографії).

Окремо хотілося б підкреслити практичне значення наукової праці М.С. Трофимука. Її результати можуть бути використані для написання нових курсів з історії української літератури, компаративістики, а також при створенні наукових праць, присвячених проблемам неолатиністики, та при укладанні підручників.

Дисертація (монографія) М.С. Трофимука «Латиномовна література України XV-XIX ст.: жанри, мотиви, ідеї» відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженим постановою Кабінету

Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ № 656 від 19.08.2015 р., а її автор безумовно заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

Пелешенко Юрій Володимирович,
доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник Інституту літератури
імені Т.Г. Шевченка НАН України.

Піс	<i>Пелешенко Ю.В.</i>
засвідчую	<i>[Signature]</i>
Уч ний с кретар	
Інституту літератури	
ім. Т. Г. Шевченка НАН України	
« 20 »	11 2016